

SAVAŞIN DEĞİŞİMİ VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

Prof.Dr. Haldun Yalçinkaya
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
haldun@etu.edu.tr

ÖZET

Doksanlı yılların başlangıcında uluslararası sistemin değişimi sonrası yaşanan akademik tartışmalar Uluslararası İlişkiler kuramını zenginleştirmiştir. Savaş Çalışmaları da bu tartışmalardan payına düşeni alarak, o da zenginleşmiştir. Colin M. Fleming'in 2009 yılında Journal of Strategic Studies'de yayımlanan makalesine attığı başlıktaki "Yeni veya Eski Savaşlar" bu tartışmayı çok güzel isimlendirmektedir. "Savaş" hakkındaki en çok eleştirilen ise Carl von Clausewitz'in 1832 yılında yayımlanan "Savaş Üzerine" adlı eserinde geliştirdiği kuram olmuştur. "Yeni Savaş" kuramlarını geliştirenlere göre artık savaşlar eskisi gibi değildi ve ancak yeni kavramlar bunu açıklayabilirdi. Bu kampaşmaya Clausewitz'in yazdıklarını yeniden okumayla eleştirel stratejik yaklaşan üçüncü bir taraf eklenmiştir. Onlara göre, yeni savaş kuramcılarının aksine, yeni savaşlar Clausewitz'in "Savaş Üzerine"nin derinlemesine okuması ile açıklanabilir.

“Savaş”

hakkında en çok

eleştirilen ise

Carl von

Clausewitz’in

1832 yılında

yayımlanan

“Savaş Üzerine”

adlı eserinde

geliştirdiği

kuram olmuştur.

Savaşlar, Sanayi Devrimi sonrasında hayatın her alanını etkilemeye başlamışlardır. Çünkü gelişen teknoloji savaşları değiştirmiştir. Bu değişimler sonucunda daha çok sayıda insanın hayatına mal olmaya başlayıp, savaşların yıkıcılığı artınca, nasıl engellenebilecekleri sorusu gündemin üst sıralarına yükselmiştir. İnsanlığı savaşın dehşet sonuçlarıyla karşı karşıya getiren Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ikincisinin bitimi aşamasında kullanılan nükleer bombalar ilginç şekilde önce topyekûn savaşlarda ve akabinde devletler arası savaşlarda bir duraklamaya neden olmuştur. Bu süreç savaşın değişimi tartışmalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Aslında savaşlar tarih boyunca hep değişime uğramıştır. Bu değişimin en önemli belirleyicisi ise teknolojik gelişmeler olmuştur. Savaş alanlarında barutun kullanılmasından, hava kuvvetlerinin yeni boyut kazandırmasına kadar birçok teknolojik gelişimin bahse konu değişime büyük etkisi olmuştur. Hatta, bunun da ötesinde, askeri tarihte birbirini tetikleyen sürekli döngüler de görülmüştür: sınırlı-sınırsız savaş; piyade-süvari; ateş gücü-manevra, savunma-saldırı vd.

İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden Soğuk Savaş döneminde ise strateji ve güvenlikle ilgili konular süper güçler ve onların müttefikleri ile bağlantısızlar şeklinde üç farklı açıdan ele alınacak kadar sadeydi ve işler göreceli kolaydı. Fakat, bu dönemin temel özelliği olan Amerikan-Sovyet çekişmesinin 1990’lı yıllarda sona ermesi farklı bir yapıyı ortaya çıkarttı. Önce Irak Kuveyt’i işgale başladı ve belki de ABD’nin halen devam eden hegemonya savaşının bahanesini yarattı. Ardından eski Yugoslavya’nın dağılma sürecinin başlaması ile Avrupa’da savaş tekrar başladı. Bu ise içten içe derin bir korkuyu ortaya çıkarttı. Çünkü yirminci yüzyılın ilk on yılının sonunda Saraybosna’daki bir suikastın dünya savaşını tetiklediği herkesin aklındaydı. Yirminci yüzyılın son on yılında aynı topraklarda tekrar savaş olması neredeyse kabustu. Kalevi Holsti’nin (1991) 1648-1989 arasındaki savaşları incelediği çalışmasında tespit ettiği, bahse konu süre boyunca dünyanın tümünde yaşanan savaşların yüzde doksandan fazlasında Avrupalıların olduğu olgusu göz önünde bulundurulursa, bu kâbusun sebebi daha iyi anlaşılır.

Yeryüzünde son dört asırdaki savaşların büyük ölçüde Avrupa’da ya da Avrupalıların başka coğrafyalarda birbirleri ile veya başka Avrupalıların başka devletlerle savaşmış olmasının savaş çalışmalarına yansımaları olmuştur. Nitekim, savaş konusunda en çok referans verilen ve savaşın en

Yeni savaş
kuramcılarının
aksine, yeni
savaşlar
Clausewitz'in
"Savaş
Üzerine"nin
derinlemesine
okuması ile
açıklanabilir.

geniş tartışılan kuramını yazan da bir Avrupalıdır: Prusyalı General Carl von Clausewitz.

Savaş tarihi çalışanlar arasında Napolyon Savaşlarını ilk dünya savaşı olarak kabul eden bir grup vardır. Bunun önemli bir gerekçesi bu dönemde savaşan Avrupalı devletlerin tüm dünyaya yayılan sömürgelerinin bulunduğu bölgelerin de savaş alanını oluşturmasıdır. Tabii Napolyon'un tüm Fransa'da ilan ettiği seferberlikle savaşı topyekûnlaştırmasının da bunda tesiri vardır. İşte savaşın kuramını *Savaş Üzerine* başlıklı eserinde ortaya koyan Clausewitz, bu ilk dünya savaşında Fransızlara karşı savaşan bir askerdi. Savaşın başında kendi ülkesi Prusya için Fransızlara karşı savaşırken, devamında Ruslar için Fransızlara karşı savaşmıştır. Napolyon'un yenilmesini müteakip Prusya Fransa'nın etkisinden çıkınca ülkesine dönmüş, Viyana Antlaşması sonrasında Napolyon'dan öğrendiklerini yazacağı yer olan Prusya Askeri Akademisinin başına geçmiştir. Şüphesiz Clausewitz'in hayatı yazdıklarını anlamak adına çok sayıda detay vermektedir. Aslında Clausewitz'in hayatının her anını yazdıklarıyla ilişkilendiren ve ona neredeyse bir kutsallık atfetme gayretinde olan çok sayıda takipçisi de vardır. Bu yazıda bu detaylara girilmeyecek, sadece onun savaş kuramını ve eleştirilmesi ile gelinen nokta açıklanacaktır.

Clausewitz savaşı 'politikanın başka araçlarla devamı' şeklinde tanımlamış ve 'savaşın sisi' (*fog of war*), 'sürtünme' (*friction*) ve 'üçleme' (*trinity*) gibi çeşitli kavramlarla bir kuram geliştirmiştir. Sanayi Devriminin gölgesindeki Napolyon Savaşlarında gördüklerini yazan birisinden beklendiği üzere mekanik biliminden etkilenmiştir. Nasıl ki bilgi devriminin yaşandığı günümüzde kavramlar büyük ölçüde bilgisayarlarla alakalıdır, Clausewitz de 'sürtünme' ile savaşta organizasyonel bir yapı olan ordular ve savaş alanlarındaki planlama ve gerçek arasındaki farklara vurgu yapmıştır.

Aslında 'savaşın sisi' de benzer bir durumu ifade etmektedir. Aydınlanma Çağı insanlığa pozitivizmi salık vererek hayattaki bilinmezleri akıl ile çözmeyi önermiştir. Clausewitz, savaşın sisi ifadesi ile savaşların, başladığı andan itibaren hava durumundan düşmanın durumuna kadar birçok bilinmezle karşılaşma olasılığı olan ortamlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu ve bu satırlara sığmayacak olan büyük bir külliyattaki yazılarından en çok tartışma yaratana belki de savaşın teorisini açıkladığı 'üçleme' kavramıdır. *Savaş Üzerine* başlıklı eserinin ilk bölümünün son maddesinde 'Teori İçin Sonuç' başlığı altında savaşın kuramını açıklar. Bu açıklamada üçlemesini de şu şekilde ifade eder:

Günümüzdeki
savaşlarda belki
ordu ve
hükümetler
görülüyor
olabilir, ama
ihtimal hesapları
ve tesadüfler ile
politik araç
kimliği kesinlikle
vardır.

“Bu üç cephenin birincisi daha çok milleti, ikincisi daha çok komutanı ve ordusunu, üçüncüsü daha çok hükümeti ilgilendirir...”

...

Bu itibarla bütün mesele teoriiyi bu üç eğilim arasında, üç ayrı çekim merkezi arasında bulunuyormuş gibi, denge halinde tutmaktan ibarettir.”
(Clausewitz, 1991)

Clausewitz’in üçlemesi vatandaş, ordu ve hükümet şeklinde özetlenmekte olup, temelde savaşta başarıya ulaşabilmek için bu üçü arasında bir denge olması gerektiğinden bahseder. Clausewitz’in kuramı da tam olarak bu noktada eleştirilmektedir.

Nasıl ki Uluslararası İlişkiler disiplininde ‘kuram’ denilince ilk akla gelen Realizm olmaktadır ve neredeyse geri kalan kuramların merkezdeki ortak noktaları realizmi eleştirmektir, Clausewitz’in kuramı da Savaş Çalışmaları içerisinde böyledir. Öyle ki, 1970’li yıllardan sonra tekrar popülerleşen Clausewitz’in kuramı savaşın değişimine vurgu yaparak geliştirilen her kuramın ortak noktası şeklinde eleştirilmektedir.

Genelde sosyal bilimler; özelde ise Uluslararası İlişkiler 1990’lı yıllarda kuramsal tartışmalarda bir zenginlik yaşadılar, halen de yaşamaktadırlar. Bunda hiç şüphesiz araştırma yöntemlerinde meydana gelen gelişmelerin olumlu etkisi yüksektir. Sadece nicel yöntemler değil, nitel araştırma yöntemlerinin kurallarının yaygınlaşmasıyla da sadece tarihsel perspektifle bakma ya da başka bir açıdan vaka aktarımının ötesine geçilmesine katkı sağlamıştır. Hatta son yıllarda bu yöntemlere bilgisayar bilimlerinin sosyal vakaları sayısallaştırmalarının getirdiği yönetsel zenginliği de eklemek gerekir. Yönetsel zenginliğe Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin nereye gittiğine dair yoğun bir ontolojik tartışmanın eklenmesi, Uluslararası İlişkilerin bir bilim alanı olarak gelişmesini açıklamaktadır. Bu ortamdan Savaş Çalışmaları da kendine düşeni almış ve doksanlı yıllarla birlikte kuramsal anlamda zengin bir tartışma yaşanmıştır.

Clausewitz’in savaş teorisini eleştirenlerin iki ortak noktası vardır. Bunlardan ilki, genel olarak ‘artık savaşlar devletler arasında geçmiyor ve Clausewitz’in devleti esas alan yaklaşımı yetersiz kalıyor’ diyenlerdir. İkincisi ise ‘artık “yeni savaş” dönemine girdik, Clausewitz’i unutup bu yeni savaşları açıklamaya çalışmalıyız’ diyenlerdir.

Gelecekteki savaşların geçmiştekilerden farklı olacağını ilk öngören William S. Lind ve arkadaşları olmuştur. Lind’ göre yeni savaşlar dördüncü nesil savaşlardır (Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton ve Wilson, 1989) ve bunları ileride beşinci ve altıncı nesiller de muhakkak ki takip edecektir. Lind

Çatışmalarda
şiddet, kin ve
nefretin, ordu ile
komutanların ve
politik bir araç
kimliğinin
olmadığını
söylemek
mümkün müdür?

açıklamalarını modern devletin görülmeye başlandığı 1648 tarihli Westfalya Anlaşmasından başlatmıştır. Birinci nesil savaşlar, savaşanlarla savaşmayanların ayırt edildiği savaşlardı ve 1860 yılına kadar devam etmiştir. İkinci nesil savaşlar ise ağır ateş gücünü barındıran savaşlar olup, Birinci Dünya Savaşına kadar sürmüştür. Üçüncü nesil savaşlar, hızın ve manevranın esas alındığı ve Almanların İkinci Dünya Savaşına başvurmasını sağlayan Yıldırım Harbi (*Blitzkrieg*) ile vücut bulmuştur. Dördüncü nesil savaşlar ise siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri tüm şebekelerin kullanıldığı ağ merkezli savaşlardır. Bunlar büyük ekonomileri ve askeri güçleri alt etmek için kullanılır ve uzunluğu on yıllar sürer (Lind, 2004).

Savaşın şeklinin tamamen değiştiğini (*the transformation of war*) savunan Martin van Creveld (1991) ise tabir yerindeyse doğrudan Clausewitz'i hedef almıştır. Creveld'a göre uluslararası ilişkiler tamamen değişmiştir, devletler sistemde artık tek söz sahibi değildir ve dolayısıyla orduların da önemi azalmıştır. Buna göre yeni savaşlarda devletler çok az yer almakta, orduların yerini ise 'gruplar' almaktadır. Hatta, yeni savaşların siyasi amaçları da olmadığından, Clausewitz ve üçlemesi yeni savaşları açıklamakta yetersizdir. Çünkü yeni savaşlar ne politikanın devamıdır ne de ordu ve hükümet vardır; sadece halk vardır (Creveld, 1991).

1990'lı yılların ilk yarısında yaşanan Ruanda ve eski Yugoslavya'daki çatışmalar bir diğer yeni savaş kuramcısı Mary Kaldor'a düşüncelerini savunma ve Clausewitz'i eleştirme fırsatı vermiştir. Kaldor'a göre Saraybosna ve Ruanda'da ve hatta Kafkaslar'da görüldüğü üzere artık düzenli ordular savaş alanlarındaki hâkim görüntü değildi, siyasi amaçlar yerine de etnik nefret savaşlarda rol oynamaktaydı (Kaldor, 2001).

Eski savaşların artık söz konusu olamayacağını savunanlar arasında 2000'li yılların başında parlayan bir diğer isim ise Amerikalı eski bir asker olan akademisyen John Nagl'dir. Nagl (2002), 'ayaklanmaya karşı koyma' (*counterinsurgency - COIN*) konseptini gündeme getirerek, "klasik savaşlar lisans öğrenimi düzeyinde öğretilebilecek bir konudur; ama ayaklanmaya karşı koyma ancak doktora ve sonrasında ele alınabilecek seviyede önemlidir!" (Gian Gentile, kişisel görüşme, Haziran 2011) tarzında açıklamalarda bulunmuştur. Nagl'ın bölge halkının 'gönlünün ve aklının kazanılması' konusuna yaptığı vurgu, Savaş Çalışmaları açısından ABD'nin Irak'ı işgalinden akıllarda kalan önemli kavramsal açılımlardan biridir. Öte yandan ABD'nin Irak ve Afganistan'daki çatışmaları engelleyememesinin sorumlusu olarak Nagl'ın kabul edildiğini de buraya not düşmek gerekir.

Beklendiği üzere, Clausewitz'i sadece kutsallaştırarak savunmanın ötesine geçip epistemolojik ve ontolojik olarak sosyal bilimlerin yeni dalgalarını yakalayabilen akademisyenler de yeni savaş kuramcılarını anlamaya çalışmışlar ve yapıcı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Colin Gray, Christopher Bassford, Antulio J. Echevarria ve Hew Strachan gibi akademisyenler Oxford Üniversitesi'nde 'Savaşın Değişen Niteliği Projesi' (*Changing Character of War Project*) kapsamında bir araya gelerek, bir anlamda 'yeni savaş' kavramının savunucularını ciddiye almışlar ve Clausewitz'in kuramı ile yeni savaşları açıklamaya çalışmışlardır. Bu amaçla Clausewitz'i eleştirel şekilde yeniden okumuşlar ve tartışmışlardır. (Strachan ve Herberg-Rothe, 2007) Clausewitz'in eleştirel okuması sonucunda savaşın doğasının değişmediğini; ancak niteliğinin değiştiğini ise *Savaş Üzerine* kitabından alıntılardıkları, "Savaş, gördüğümüz gibi, her somut olayda niteliğini bir ölçüde değiştiren sahici bir bukalemun olmakla kalmayıp..." ifadeleriyle açıklamışlardır (1832).

Bu gruba göre Clausewitz savaşın bulunduğu ortamda renk değiştiren ama anatomisi değişmeyen bir 'bukalemun' gibi olduğunu ve doğasının hep aynı kaldığını, değişenin sadece nitelikleri olabileceğini savunmuştur. Bu çerçevede Clausewitz'in tekrar okunması gerektiğini savunarak, Clausewitz'den şu alıntıyla devam ederler:

"[Savaş]... aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında, belirgin eğilimleri bakımından üç yanlı şaşırtıcı bir olaydır: bir yanda, niteliğinin özünü teşkil eden şiddet, doğal ve kör bir içgüdü sayılması gereken kin ve nefret; öte yanda, savaşı ruhun özgür bir faaliyeti haline getiren ihtimal hesapları ve tesadüfler; son olarak da savaşı salt akla bağlayan bağımlı bir politik araç kimliği. Bu üç cephenin birincisi daha çok milleti, ikincisi daha çok komutanı ve ordusunu, üçüncüsü daha çok hükümeti ilgilendirir..." (Kitap 1, Bölüm 1, Madde 28)

Devleti temel aldığı ve üçlemesinde halk, hükümet ve orduyu esas alması nedeniyle Clausewitz'i eleştirerek 'yeni savaş' kavramını savunanlara yanıt verilirken yine üçleme esas alınarak, ana üçlemeye (*core trinity*) bakılması tavsiye edilir (Fleming, 2009). Çünkü klasik üçlemede yer alan halk esas üçlemede şiddet, kin ve nefretle, ordu ihtimal hesapları ve tesadüflerle, hükümet ise politik araç kimliği ile ilişkilendirilmiştir.

Böylece, günümüz savaşlarında devlet dışı aktörlerin sıklıkla görüldüğünden bahisle ne ordu ne de hükümet vardır düşüncesine karşı Clausewitz'in yeniden okunmasıyla yanıt verilmiştir: Günümüzdeki savaşlarda belki ordu ve hükümetler görülmüyor olabilir, ama ihtimal hesapları ve tesadüfler ile politik

araç kimliği kesinlikle vardır. Son yıllarda Ortadoęu'da ortaya çıkan DAES gibi terör merkezli yapılanmalar ve onun yarattığı şiddeti esas üçlemenin açıklamayacağını kim iddia edebilir? DAES'in yarattığı çatışmalarda şiddet, kin ve nefretin, ordu ile komutanların ve politik bir araç kimliğinin olmadığını söylemek mümkün müdür?

KAYNAKÇA

Clausewitz Carl von (1997). *Savaş Üzerine*. Çeviren: Şiar Yalçın. İstanbul: İstanbul Yayınları. (Bu kitaptan atıf verilirken orijinal metne sadık kalınarak kitap, bölüm ve madde numarası verilmiştir).

Crevelde, Martin van (1991). *The Transformation of War*. New York: The Free Press.

Fleming, Colin M. (2009). “New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future”, *Journal of Strategic Studies*, Cilt 32 (2), ss. 213-241.

Kaldor, Mary (2001). *New and Old Wars*. Oxford: Polity Press.

Lind William S., Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton ve Gary I. Wilson (1989). ‘The Changing Face of War: Into the Fourth Generation,’ *Marine Corps Gazette*, Ekim, ss. 22–26.

Lind, William S. (2004). “Understanding Fourth Generation War”, *Military Review*, Cilt 83 (5).

Nagl, John A. (2002). *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*. Chicago: University of Chicago Press.

Strachan, Hew ve Andreas Herberg-Rothe (der.), (2007). *Clausewitz in the Twenty-First Century*. Oxford: Oxford University Press.

EK OKUMA

Blainey, Geoffrey (1988). *The Causes of War*. New York: The Free Press.

Clausewitz, Carl von (1832). *On War*. Tercüme: Michael Howard ve Peter Paret (1993). New York: Knopf.

Echevarria II, Antulio J. (2007). *Clausewitz and Contemporary War*. Oxford: Oxford University Press.

Galula, David (2006). *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Westport, CT: Praeger.

Handel, Michael (2004). *Masters of War: Classical Strategic Thought, 3rd Rev. Ed.* Londra/Portland: Frank Cass.

Herberg-Rothe, Andreas (2007). *Clausewitz's Puzzle*. Oxford: Oxford University Press.

Karaosmanoğlu, Ali L. (2007). “Muhteşem Ortaklık: Kant ve Clausewitz”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 14, ss. 161-183.

Munkler, Herfried (2005). *The New Wars*. Cambridge: Polity Press.

Snow, David M. (1996). *Uncivil Wars: International Security and the New Internal Conflicts*. Boulder, CO.: Lynne Rienner.

Strachan, Hew (2006). *Clausewitz's On War*. New York: Atlantic Monthly Press.

Wright, Quincy (1966). *A Study of War [1942], abridged by Louise Leonard Wright*, Chicago, IL.: University of Chicago Press.

Yalçınkaya, Haldun (2008). *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. Ankara: İmge Kitapevi.

İNTERNET

Infinity Journal, online publication, <https://www.infinityjournal.com>

FİLM/BELGESEL

En iyi 100 savaş filmi için bakınız <https://www.imdb.com/list/ls009678583/>

En iyi 100 savaş belgeseli için bakınız
<https://www.imdb.com/list/ls062254703/>

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association* (ISA) ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association* (BPSA) üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı* (GP), *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı* (TÜBAKOV), *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship* (BSYRF) projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.